

2: העברת שאלת א"י לאו"ם

המצב המתוח בארץ ישראל הלך והחמיר: המחותרות (האצ"ל והלח"י) ביצעו פיגועי טרור קשים כנגד הבריטים, ההגנה המשיכה לארגן עוד ועוד ספינות מעפילים, העלתה נקודות התיישבות חדשות ברחבי הארץ ופגעה במתקנים צבאיים בריטים ואילו בריטניה שלחה לישראל עוד חיילים, עד שמספרם הגיע לכ- 100,000.

הבריטים ניסו שוב לפתור את בעיית ארץ ישראל וכינסו בתחילת 1947 את ועידת לונדון. בוועידה השתתפו נציגים בריטים וערבים בלבד, מאחר שהקונגרס הציוני החרים את הוועידה. בוועידה זו הציעה בריטניה להאריך את המנדט ב 5 שנים, להתיר עלייה של 4,000 יהודים בחודש למשך שנתיים, ולהקים אזורים אוטונומיים (עצמאיים) ליהודים ולערבים. הסוכנות היהודית דחתה את ההצעה על הסף ודרשה את חלוקת הארץ לשתי מדינות או חזרה לתוכנית המקורית של המנדט. ב 18 בפברואר 1947 מסר שר החוץ הבריטי הצהרה בפרלמנט והודיע כי מאחר שוועידת לונדון נכשלה, בריטניה מעבירה את שאלת ארץ ישראל לידי האו"ם.

היה זה צעד מאד דרמטי שפתח את כל העניין מחדש. עבור היהודים היה טמון בצעד הזה סיכוי גדול אך גם סיכון רב: מצד אחד, צעד זה שיחרר את היהודים מהבריטים הנוקשים והעביר את ההחלטה לידי האו"ם, ומצד שני צעד זה ביטל את המנדט הבריטי וביטל את האפשרות להסתמך עליו.

מדוע בריטניה העבירה את ההחלטה על א"י לידי האו"ם?

- **מאבק המחותרות**- הצבא הבריטי נעשה פגיע יותר ויותר לפעולות של טרור יהודי. פעולות הטרור של המחותרות הקשו מאד על הבריטים והביאו ללחץ על דעת הקהל בבריטניה. למלחמה במחותרות היה גם היבט כלכלי. החזקת צבא גדול של 100 אלף חיילים בארץ ישראל עלתה לבריטניה כסף רב. בריטניה הייתה במצב כספי קשה לאחר מלחמת העולם השנייה ומימון הצבא בישראל היה יקר מאד.
- **מחלוקת עם ארה"ב**- מדיניותה של בריטניה כלפי היהודים גרמה למחלוקת בינה לבין ארה"ב. שר החוץ הבריטי, בוויין, ניסה להשפיע על הנשיא האמריקאי טרומן לחזור בו ממדיניותו הפרו-יהודית. הבריטים סברו כי החזרת שאלת א"י לאו"ם תעורר בקרב האמריקנים חשש שמא נטישת א"י תביא לכניסתה של בריה"מ לאזור ועל כן האמריקנים יבקשו מבריטניה להישאר בא"י. בנוסף, בריטניה הייתה תלויה בתמיכתה המדינית והכלכלית של ארה"ב ולא רצתה להגביר ביניהן את המתיחות.
- **קרע עם העולם הערבי**- הבריטים ביקשו להדק את קשריהם עם מדינות ערב ולחזק את מעמדם במזרח התיכון, אך הישיבה בארץ ישראל גרמה לקרע בין הבריטים לבין העולם הערבי. על כן רצו הבריטים להחזיר את שאלת א"י לאו"ם, בתקווה שהאו"ם יבקש מבריטניה להמשיך ולשלוט בא"י ואז תוכל בריטניה להישאר בא"י, אך לא ככובשת אלא כממלאת את הוראת האו"ם.

- **מסקנה כי לא ניתן לקיים את המנדט** - בריטניה לא יכלה לקיים את המנדט שקיבלה, מאחר והיא התחייבה בו כלפי היהודים והערבים גם יחד ולא הייתה מסוגלת לעמוד בהתחייבויותיה. בריטניה קיוותה שהאו"ם יעניק לה מנדט מחודש, שכולל פחות התחייבויות כלפי הערבים והיהודים.

הדיון באו"ם

הדיון באו"ם כלל שלושה שלבים:

- השלב הראשון (אפריל-מאי 1947)** - הוחלט להקים ועדת חקירה מטעם האו"ם לעניין ארץ ישראל.
- השלב השני (יוני-אוגוסט 1947)** - ועדת האו"ם מפרסמת את מסקנותיה. רוב חברי הוועדה תומכים בהקמת שתי מדינות עצמאיות: מדינה יהודית ומדינה ערבית.
- השלב השלישי (כ"ט בנובמבר 1947)** - ההצבעה באו"ם וההחלטה על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל.

השלב הראשון: הקמת הוועדה והצהרת בריה"מ (ברית המועצות)

העצרת הכללית של האו"ם, שמונה 57 מדינות, מחליטה על הקמת ועדה מיוחדת לשאלת ארץ ישראל: וועדת אונסקו"פ (**United Nations Special Committee On Palestine**). וועדה זו כללה 11 מדינות: אוסטרליה, אורוגוואי, אירן, גואטמלה, הודו, יוגוסלביה, פרו, צ'כוסלובקיה, קנדה ושבדיה. הוועדה הוסמכה לחקור את שאלת ארץ ישראל ואת שאלת הפליטים היהודים. ממש עם סיום הישיבה, נפלה הפתעה גדולה. אנדריי גרומיקו, נציג בריה"מ באו"ם, נשא נאום בו הביע את תמיכת בריה"מ בעם היהודי. הוא הצהיר בנאום כי העם היהודי סבל רבות, במיוחד בתקופת השואה, וכי יש לבטל את המנדט. גרומיקו הכריז כי אף על פי שרצויה בא"י מדינה עצמאית אחידה, הרי אם יתברר כי שני העמים – יהודים וערבים – אינם יכולים לחיות בשלום במסגרת מדינה אחת, יהיה צורך להקים שתי מדינות נפרדות. תוכן דבריו היה מפתיע לאור עמדתה האנטי-ציונית המסורתית של בריה"מ.

השלב השני: וועדת האו"ם והמלצותיה

וועדת האו"ם פעלה באופן יסודי וזימנה בפניה עדים יהודים ובריטים.

ערביי ישראל החרומו את דיוני הוועדה ולא שיתפו איתה פעולה.

המדינות הערביות הודיעו לחברי הוועדה שהקמת מדינה יהודית תביא לאלומות וטרור ברחבי המזרח התיכון.

הוועדה ביקרה במחנות העקורים באירופה והתרשמה מהתנאים הקשים בהם חיו. בנוסף, חברי הוועדה שהו בארץ בזמן פרשת "אקסודוס" והושפעו מהמאבק.

בין נציגי הוועדה התגבשו שתי הצעות שונות:

הצעת הרוב - רוב חברי הוועדה (8 נציגים) תמכו בהקמת שתי מדינות נפרדות: שטח המדינה היהודית יכלול 62% מארץ ישראל המערבית והערבים יקבלו 38% מהשטח. בין המדינות יהיה איזור חיץ בפיקוח האו"ם,

שיכלול את ירושלים כעיר בינלאומית. לפי הצעה זו, בשנתיים הראשונות תאושר עלייה של 150 אלף יהודים.

קבוצת המיעוט - (3 נציגים) הציעו מדינה אחת דו-לאומית (הכוללת ערבים ויהודים) שתורכב משתי מדינות משנה ובירתן המשותפת תהיה ירושלים. לפי הצעה זו, העלייה היהודית תוגבל בשלוש השנים הראשונות, בהתאם ליכולת הכלכלית של הארץ.

השלב השלישי - ההצבעה הגורלית והקמת מדינה יהודית

הצעת הרוב היא זו שהובאה בפני עצרת האו"ם. על מנת לאשר את ההצעה, נדרש רוב של שני שלישי (66%). כעת הצדדים נערכו לקרב הגורלי. השגת רוב של שני שלישי הייתה משימה קשה ודרשה את תמיכתן של שתי המעצמות: ארה"ב ובריה"מ. בין שתי מעצמות העל האלה התקיימה החל מ-1945 מלחמה קרה: מאבק בין הגוש המערבי בראשות ארה"ב ומדינות המערב שתמכו בה לבין הגוש המזרחי (הקומוניסטי), בראשות ברית המועצות ומדינות מזרח אירופה.

המלחמה נקראת "קרה" מפני שלא פרץ בין המעצמות עימות צבאי ישיר, אלא התקיים מאבק מבחינה כלכלית, צבאית, טכנולוגית ואידיאולוגית.

למרות התגברות המלחמה הקרה, התרחש שיתוף פעולה נדיר ביותר בו שתי המעצמות, ארה"ב ובריה"מ, תמכו בהחלטת החלוקה, כל אחת מתוך האינטרסים שלה.

עמדת ארה"ב:

בארה"ב התחולל ויכוח פנימי:

התומכים: הנישא טרומן תמך בתכנית בעיקר משיקולי דעת הקהל: זכר מלה"ע השנייה ומעשי הזוועה הנוראים נגד היהודים היו חרותים בזיכרון הציבורי וטרומן הושפע מדעת קהל אוהדת זו. בנוסף, שנת 1948 הייתה שנת בחירות בארה"ב והנשיא היה זקוק לתמיכת היהודים בו.

המתנגדים: מחלקת המדינה טענה כי תמיכה בתכנית תוביל לקרע עם העולם הערבי, דווקא בשעה שצריך לעצור את החדירה הסובייטית במזרח התיכון. לטענתה, ארה"ב תיאלץ בעקבות יישום תכנית החלוקה לשלוח אלפי חיילים למזרח התיכון.

לבסוף הוחלט לתמוך בהצעה, בתנאי שהשטח של המדינה היהודית יקטן ל 55% מהשטח בלבד (והערבים יקבלו 45% מהשטח).

עמדת בריה"מ

לבריה"מ היו מספר שיקולים שהביאו אותה לתמוך בתכנית החלוקה:

- רצתה שהבריטים יעזבו את ישראל, והאמינה שלאחר שבריטניה, שהשתייכה לגוש המערבי,

תעזוב את ישראל, תיפתח הזדמנות להגביר את ההשפעה הסובייטית באזור.

- בריה"מ קיוותה שהישוב היהודי, שכלל מאפיינים סוציאליסטים רבים, יתפתח למדינה

קומוניסטית, שתחזק את הגוש הקומוניסטי בעולם.

- באותה תקופה האזור היה נתון לתמיכה מערבית, בעיקר של בריטניה וצרפת. על ידי תמיכה

במדינה יהודית, קיוותה בריה"מ להשיג דריסת רגל במזה"ת, להחליש את הכוחות

המערביים להשיג רווחים מאוצרות הטבע באזור (בעיקר נפט).

עמדות הצדדים השונים ביחס למסקנות הועדה

עמדת הערבים - דחו את הצעת הרוב וגם את הצעת המיעוט. הם דרשו מדינה ערבית על כל שטחה של ארץ ישראל. בהתחלה הם היו בטוחים שהיהודים לא ישיגו רוב של שני שלישי, אך ככל שמועד ההצבעה קרב, הם הבינו שעשו טעות רצינית.

עמדת היהודים - מבחינת התנועה הציונית היו המלצות הועדה הישג חסר תקדים. דוד בן גוריון כתב: "הגשמת תכנית הרוב - עם כל חסרונותיה - זוהי באמת אתחלתא דגאולה (תחילת הגאולה) ויותר מאתחלתא". על כן ניסו מנהיגי התנועה הציונית לשכנע את נציגי המדינות השונות לתמוך בהצעה. צריך להבין כי רוב של שני שלישי הוא רוב מאד גדול, שקשה להשיג אותו.

החלטת האו"ם

ב 29 בנובמבר התקיימה ההצבעה על הצעת החלוקה:

33 מדינות תמכו בהצעה (15 מדינות הגוש המערבי, 5 מהגוש המזרחי ו13 מדינות מאמריקה הלטינית).

13 מדינות התנגדו (6 מדינות ערב, 4 מדינות אסלאם, יוון, הודו וקובה).

10 מדינות נמנעו, ביניהן בריטניה.

אם כן, ההצעה התקבלה ברוב של למעלה משני שלישי והוחלט על הקמת שתי מדינות בארץ ישראל: מדינה יהודית ומדינה ערבית.

תוכן החלטת האו"ם

סיום המנדט הבריטי - עד להקמת שתי המדינות, יועברו הסמכויות השלטוניות באופן הדרגתי לשני העמים. על פי לוח הזמנים, בריטניה אמורה להתפנות מהארץ עד ה-1 באוג' 1948, ואילו השלטון העצמאי בשתי המדינות יקום עד שלושה חודשים אחר כך.

הקמת שתי מדינות עצמאיות - לא יאוחר מ 1 באוקטובר 1948.

- מדינה יהודית הכוללת את רוב הנגב ומישור החוף, העמקים (יזרעאל ובית שאן), אזור הכינרת והגליל העליון.

- מדינה ערבית הכוללת את שטחי הגדה המערבית (יהודה ושומרון), הגליל המערבי, מערב הנגב ומובלעת ביפו.

אזור ירושלים יהיה בשליטה בינלאומית. ירושלים תהיה מפורזת ויוקם בה כוח משטרתי לשמירת החוק והסדר. העיר תנוהל על ידי נציג האו"ם ונציגים של האוכלוסיות בעיר.

איחוד כלכלי בין שתי המדינות וירושלים: מועצה כלכלית משותפת תקדם את האינטרסים הכלכליים של

שתי המדינות על ידי הנהגת שיטת מטבע משותפת וסחר חופשי ביניהן.

מפת תכנית החלוקה

הגורמים שסייעו לקבלת ההחלטה (קצת פחות חשוב לבחינה)

- דעת הקהל וזיכרון השואה: מלה"ע השנייה הסתיימה שנתיים קודם לכן, זיכרונות המלחמה היו גורם מעצב של דעת הקהל העולמית, בעיקר באירופה. מיליוני פליטים, עקורים ופצועים היו זיכרון חי

מהמלחמה. מחנות העקורים, אוניות המעפילים והחזרת מעפילים לקפריסין ולאירופה, סימלו בעיני דעת הקהל את המלחמה שזה עתה הסתיימה. דעת הקהל השפיעה מאד על המדינאים ובעיקר במערב. חלקם חשו תחושת אשמה על כך שלא עשו די כדי למנוע את שואת יהודי אירופה.

- **השפעת המלחמה הקרה:** המאבק בין ארה"ב ובריה"מ על אזורי השפעה בעולם, והתחדדות המלחמה הקרה, הביאה את שתי המעצמות, כל אחת מסיבות אחרות, לתמוך בהחלטת החלוקה, דבר שלא היה לו תקדים בעבר, ואף לא בהמשך דרכו של האו"ם.
- **כישלון הניסיונות להגיע לפתרון מוסכם:** בשנים 1945-1947 אלו התרחב הפער בין עמדת ארה"ב לעמדת בריטניה בשאלת א"י, הפליטים והעקורים. בעוד שבריטניה הייתה נחושה בעמדתה לא לאפשר עליית העקורים לא"י, ארה"ב אימצה את דו"ח הריסון ותמכה בהעלאת 100,000 עקורים לאלתר. קרוב לודאי כי אילו היו שתי המעצמות מגיעות להסכמה בעניין זה, שאלת א"י לא הייתה מגיעה לאו"ם.

התגובות להחלטה בקרב היישוב היהודי, הפלשתיני ועמדת מדינות ערב:

היישוב היהודי – על אף ש 30 ישובים יהודיים לא נכללו בגבולות המדינה היהודית, תוצאות ההצבעה התקבלו בשמחה עצומה בישוב היהודי: אנשים רקדו ברחובות כל הלילה, שרו את "התקווה" ומסעדות חילקו אוכל ושתייה חינם לכל החוגגים. מבחינת היישוב ביטאה ההחלטה הישג של המאבק הציוני והיהודי. **ערביי א"י הפלשתינאים** – דחו מכל וכל את ההחלטה והכריזו כי ייאבקו בכוח לסיכול ההחלטה. הם פתחו מייד בגל מהומות ופיגועים נגד היישוב היהודי. **הועד הערבי העליון** הכריז מייד על שביתה של שלושה ימים. למחרת ההצבעה נפתח ירי על נוסעי אוטובוס יהודי שהיה בדרכו מנתניה לירושלים סמוך לשדה התעופה לוד. שישה מנוסעי האוטובוס נהרגו. תקרית זו הייתה האות לפתיחת השלב הראשון של מלחמת העצמאות: המלחמה הפנימית, בה נאבקו ערביי א"י והיהודים.

מדינות ערב – הצביעו נגד ההחלטה והודיעו כי יפעלו נגדה, ואכן בחודשים שעברו בין החלטת העצרת להכרזה על הקמת המדינה, ארגנה ה"ליגה הערבית" כוחות להתערבות צבאית בא"י. לאחר שהתברר כי יד היהודים על העליונה במאבק עם ערביי א"י, החליטו מדינות ערב לפלוש לארץ באמצעות צבאותיהן הסדירים ולמנוע בכוח את הקמתה של המדינה היהודית..